

**DOSTOSOWANIA POPYTOWO-PODAŻOWE
NA PODSTAWOWYCH RYNKACH PRODUKTÓW ROLNYCH
W POLSCE PRZED I PO AKCESJI DO UNII EUROPEJSKIEJ
(1994-2013)**

Praca doktorska mgr. Dariusza Czakowskiego

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Czyżewski, prof. UEP

Recenzenci: prof. dr hab. Henryk Runowski, prof. SGGW
dr hab. Roman Sobiecki, prof. SGH

Obrona pracy odbyła się 13 września 2017 roku
na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Streszczenie

Wstęp

Przystąpienie Polski do grona państw unijnych zmieniło warunki gospodarowania i działalności dla większości podmiotów rynkowych oraz oznaczało konieczność dostosowania się krajowych gospodarstw rolnych do funkcjonowania na jednolitym rynku europejskim oraz objęcie wspólną polityką rolną. Przygotowania do akcesji w Polsce rozpoczęły się jeszcze przed 2004 rokiem. Stopniowe dostosowywanie krajowych struktur do unijnych odbywało się między innymi przy udziale wsparcia sektora rolnego w ramach programu SAPARD. Z kolei po akcesji do najistotniejszych przystosowań należy niewątpliwie zaliczyć zniesienie barier handlowych, wprowadzenie nowych тариф celnych oraz zasad regulacji rynków pomiędzy Polską i krajami unijnymi, a także wzrost dofinansowania kierowanego do tego sektora. Ze względu na fakt, że rolnictwo zalicza się do sfery realnej gospodarki zmiana jego otoczenia instytucjonalnego i ekonomicznego oraz szerokie wsparcie finansowe powinny determinować jego trwałe przeobrażenia strukturalne. Jednakże ze względu na swoistą odmiennność tego sektora od innych gałęzi gospodarki narodowej uwarunkowaną przede wszystkim przymusem konsumpcji żywności oraz specyfiką kluczowego czynnika wytwórczego w rolnictwie, jakim jest ziemia, procesy dostosowawcze w sektorze rolnym były utrudnione.

Skutki integracji można obecnie obserwować we wszystkich działach gospodarki narodowej. Rodzi się zatem pytanie dotyczące efektów oddziaływania tego procesu na stan rolnictwa w Polsce. Ze względu na wyjątkową ważkość tego zagadnienia w literaturze przedmiotu można znaleźć liczne rozważania na ten temat. Niemniej, pomimo bogatego dorobku naukowego dotyczącego poruszanej problematyki, nieustannie powstają kolejne opracowania wnoszące dodatkową wartość do dotychczasowych spostrzeżeń i obserwacji. Podobnie niniejsza praca stanowi również próbę wzbogacenia dotychczasowych dociekań o nowe opracowanie łączące w sobie wielowątkową analizę oraz ocenę skutków oddziaływania akcesji na kształtowanie się relacji popytowo-podażowych na rynkach podstawowych produktów rolnych z perspektywy długiego okresu badawczego. Warto w tym miejscu podkreślić, że szczególnie istotne jest rozpatrywanie omawianej problematyki z perspektywy dekady przed i po akcesji Polski do Unii Europejskiej, co stanowi najważniejszy czynnik wyróżniający prowadzone badania.

Cele pracy i hipotezy badawcze

Realizacja przyjętych zamierzeń wymagała konkretyzacji celu głównego niniejszej dysertacji, który stanowiło określenie relacji zasobowych, cenowych oraz efektywnościowych na podstawowych rynkach produktów rolnych w Polsce w okresie przed akcesją do Unii Europejskiej (1994-2003) oraz po niej (2004-2013) i ich porównanie. Osiągnięciu powyższego założenia posłużyła realizacja następujących celów szczegółowych:

- identyfikacja charakteru oddziaływania uwarunkowań makroekonomicznych na poziom konkurencyjności rynków produktów rolno-spożywczych po uprzednim jego zbadaniu oraz określeniu salda bilansu wymiany handlowej podstawowymi produktami rolnymi,
- wskazanie zasobowych uwarunkowań krajowej produkcji rolnej oraz tendencji w jej kształtowaniu się,
- określenie determinant krajowego popytu na podstawowe produkty rolne,
- rozpoznanie tendencji w kształtowaniu się realnych cen skupu na podstawowych rynkach produktów roślinnych oraz zwierzęcych,
- identyfikacja podobieństw i rozbieżności pomiędzy kształtowaniem się podstawowych zmiennych bilansowych oraz realnych cen skupu na poszczególnych rynkach produktów rolnych,
- eksploracja i porównanie efektywności gospodarstw rolnych specjalizujących się w wytwarzaniu podstawowych produktów roślinnych i zwierzęcych.

Struktura przyjętych zadań miała na celu kompleksową ocenę skutków integracji przez pryzmat wielu czynników. Istotny walor rozważań stanowiło również bezpośrednie porównanie zachodzących procesów wewnątrz i pomiędzy poszczególnymi rynkami produktów pochodzenia roślinnego oraz zwierzęcego. Stanowiło to praktyczny aspekt opracowania, pozwalający określić efekty wstąpienia Polski do Unii Europejskiej, które miały odmienny charakter na poszczególnych rynkach produktów rolnych. Stąd w pracy przyjęto następującą główną hipotezę badawczą: Wzrost podaży podstawowych produktów rolnych w Polsce w okresie poakcesyjnym (2004-2013) był silniej determinowany zwiększaniem się popytu zagranicznego (eksportu) aniżeli krajowego. Jednocześnie sformułowano cztery następujące hipotezy cząstkowe:

- uwarunkowania makroekonomiczne rynków rolnych w Polsce stymulowały wzrost konkurencyjności międzynarodowej produktów rolno-spożywczych;
- realne ceny skupu podstawowych produktów rolnych w Polsce w okresie poakcesyjnym (2004-2013) charakteryzowały się tendencją wzrostową, a także były w większym stopniu zależne od poziomu cen globalnych żywności niż w okresie przedakcesyjnym (1994-2003);
- poszczególne rynki w obrębie sektora produktów roślinnych oraz zwierzęcych były do siebie podobne i utworzyły dwa odrębne skupienia ze względu na kształtowanie się podstawowych relacji bilansowych (produkcji i zużycia krajowego, wolumenu eksportu i importu) oraz realnych cen skupu;
- największą efektywnością wykazywały się gospodarstwa rolne funkcjonujące na rynkach produktów rolnych, na których całkowita wysokość dopłat w relacji do wartości produkcji była najmniejsza.

Metody badawcze

Zakres czasowy pracy zawarł się w latach 1994-2013. Stosunkowo długa perspektywa czasowa badanego okresu stwarzała sposobność do budowy wiarygodnych modeli statystycznych. Natomiast większość badań prowadzono z uwzględnieniem podziału na okres przedakcesyjny (1994-2003) oraz poakcesyjny (2004-2013). Umożliwiło to dokonywanie porównań pomiędzy kształtowaniem się średnich wartości badanych parametrów zarówno w okresie dziesięciu lat przed akcesją, jak również po niej. Warto także dodać, że dodatkową przesłankę dla wyboru roku 1994 jako początku badanego okresu stanowił fakt, iż początek lat dziewięćdziesiątych w Polsce charakteryzował się wysoką niestabilnością gospodarki i gwałtownymi zmianami, związanymi przede wszystkim ze skutkami transformacji ustrojowej, co mogłoby istotnie zniekształcać wyniki badań. Oczwistym jest również, że przyjęta cezura czasowa nie była w stanie wyeliminować wpływu tego procesu, a jedynie go ograniczyć. Z kolei zakończenie badanego okresu na roku 2013 pokrywało się z kończącą się w tym samym roku perspektywą finansową Unii Europejskiej oraz miało miejsce przed nałożeniem rosyjskiego embarga na polskie produkty rolno-spożywcze w roku 2014, co również mogłoby dodatkowo utrudnić próbę dokonania oceny skutków akcesji dla krajowych relacji popytowo-podażowych.

Rozważania prowadzono dla całego kraju, porównując i odnosząc uzyskane rezultaty do wyników uzyskiwanych w skali unijnej i globalnej. Zakres rzeczowy pracy dotyczył rozważań związanych z oceną dostosowań popytowo-podażowych na poszczególnych rynkach produktów rolnych wskutek akcesji Polski do Unii Europejskiej. Kryterium selekcji rynków stanowiła wartość produkcji globalnej. Na tej podstawie wybrano jedenaście największych rynków produktów rolnych, z których sześć było związanych z produkcją roślinną (zboża, rzepak, ziemniaki, buraki cukrowe/cukier, owoce, warzywa), a pięć dotyczyło produkcji zwierzęcej (wieprzowina, wołowina, drób, mleko, jaja). Należy podkreślić, że prowadzone badania dotyczyły produktów i surowców rolnych, stąd były one ściśle związane z producentami rolnymi. Kształtowanie się sytuacji związanej z przetwórstwem żywności nie stanowiło wprost przedmiotu badań, ale często służyło jako punkt do porównań oraz odniesień.

Dla osiągnięcia zamierzonego celu pracy i udowodnienia postawionej hipotezy, w dysertacji wykorzystano zarówno jakościowe (logiczne), jak i ilościowe (statystycz-

ne i ekonometryczne) metody badawcze. Metody jakościowe opierały się na przeprowadzonych studiach literaturowych oraz rozumowaniu dedukcyjnym i indukcyjnym. W rozprawie wykorzystano również analizy opisowo-porównawcze oraz prezentacje graficzno-tabelaryczne. Z kolei spośród metod statystycznych i ekonometrycznych wykorzystano m.in.:

- średnią arytmetyczną oraz geometryczną w celu dokonania porównań wartości badanych parametrów w wydzielonych podokresach;
- indeksy dynamiki łańcuchowej oraz jednopodstawowej, których użyto do oceny kształtowania się wartości rozpatrywanych zjawisk w czasie;
- analizę korelacji liniowej Pearsona oraz modele regresji liniowej i wielorakiej, które posłużyły m.in. do przeprowadzenia badań dotyczących występowania współzależności pomiędzy zmiennymi oraz do określenia ich siły, kierunku i istotności;
- modele trendu, które wykorzystano do rozpoznania istotnych statystycznie tendencji;
- analizę głównych składowych, która posłużyła do wstępnej oceny podobieństwa badanych obiektów, poprzez graficzne zaprezentowanie wejściowej macierzy obserwacji na dwuwymiarowej płaszczyźnie głównych składowych;
- analizę skupień metodą Warda oraz k -średnich, którą wykorzystano do pogrupowania oraz wskazania podobieństw pomiędzy poszczególnymi rynkami produktów rolnych;
- metodę wzorca rozwoju Hellwiga, która posłużyła do oceny efektywności funkcjonowania poszczególnych grup gospodarstw rolnych.

Dane wykorzystane w pracy miały charakter wtórny i pochodziły z licznych podmiotów i instytucji badawczych, wśród których znalazły się między innymi następujące jednostki krajowe: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Główny Urząd Statystyczny, Najwyższa Izba Kontroli oraz międzynarodowe: European Statistical Office, Food and Agriculture Organization of the United Nations, World Bank, Farm Accountancy Data Network oraz Organisation for Economic Co-operation and Development.

Wyniki badań oraz najważniejsze wnioski

Stwierdzono, że wzrost konkurencyjności w sektorze rolno-spożywczym miał dynamiczny charakter, przewyższając tendencje występujące dla całej gospodarki narodowej. Świadczył o tym m.in. wzrost wskaźnika relatywnej przewagi handlu (RTA) produktów rolno-spożywczych, który w okresie przedakcesyjnym (1994-2003) wynosił średnio 0,22, podczas gdy po akcesji (2004-2013) wzrósł do 0,52, a także systematyczna poprawa salda bilansu handlowego produktami rolno-spożywczymi, które jeszcze w roku 2002 było ujemne, a pod koniec badanego okresu (w 2013 roku) wynosiło ponad 25 mld zł. Przy wykorzystaniu modeli regresji wielorakiej zbadano natomiast oddziaływanie uwarunkowań makroekonomicznych na międzynarodową konkurencyjność krajowych produktów rolno-spożywczych. Analizą objęto lata 1994-2013. Konkurencyjność, mierzona przy pomocy wskaźnika relatywnej przewagi handlu produktami rolno-żywnościowymi (RTA), została określona jako zmienna zależna. Spośród potencjalnych uwarunkowań makro- i mikroekonomicznych, które determinowały kształtowanie się konkurencyjności produktów rolno-spożywczych, wybrano jedenaście zmiennych objaśniających. Stymulantami wzrostu konkurencyjności krajowego sektora rolno-spożywczego okazały się cztery następujące zmienne: krajowa wartość

salda handlowego produktami rolno-spożywczymi, dynamika PKB Polski, wskaźnik *terms of trade* oraz efektywny realny kurs walutowy. Natomiast rolę destymulant pełniły następujące parametry: wskaźnik cen towarowej produkcji rolnej, parytet dochodów rolniczych oraz udział rolnictwa w wartości krajowej produkcji globalnej.

Na przestrzeni całego badanego okresu powierzchnia użytków rolnych w Polsce zmniejszała się systematycznie. Spowodowane to było głównie wyłączeniami gruntów rolnych na różnego rodzaju cele nierolnicze, związane z rosnącym popytem na ziemię w pozostałych sektorach gospodarki. Powyższemu procesowi towarzyszyła stopniowa koncentracja i specjalizacja produkcji, której skutkiem był między innymi spadek liczby gospodarstw rolnych oraz wzrost ich średniej powierzchni. Natomiast odsetek osób pracujących w rolnictwie ulegał powolnemu zmniejszaniu się, głównie ze względu na utrzymujący się wysoki poziom bezrobocia, który utrudniał szybszy odpływ siły roboczej do innych działów gospodarki narodowej. Ponadto w okresie poakcesyjnym następował wzrost realnego poziomu nakładów inwestycyjnych, który co prawda nie gwarantował odtworzenia wartości środków trwałych w rolnictwie, ale przyczyniał się do poprawy ich struktury. Małał udział budynków i budowli (kapitału biernego), a zwiększał się natomiast udział maszyn, urządzeń technicznych i narzędzi oraz środków transportu. W większości korzystne uwarunkowania zasobowe przyczyniły się do wzrostu średniej realnej wartości produkcji globalnej rolnictwa w okresie poakcesyjnym o 4,9% w stosunku do okresu przedakcesyjnego oraz do odwrócenia się spadkowej tendencji produkcji globalnej w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych. Spośród badanych rynków największy średnioroczny udział w roślinnej produkcji globalnej w okresie poakcesyjnym miały kolejno: zboża, warzywa, owoce, ziemniaki, rzepak oraz buraki cukrowe. Z kolei zasadniczą wartość globalnej produkcji zwierzęcej tworzyły: mleko, wieprzowina, drób, jaja oraz wołowina. Do najistotniejszych tendencji związanych z kształtowaniem się wyników produkcji roślinnej w badanym okresie w Polsce można zaliczyć spadek powierzchni zasiewów i wielkości zbiorów ziemniaków oraz wzrost znaczenia produkcji rzepaku. Z kolei kluczowym procesem w tworzeniu wartości produkcji zwierzęcej w Polsce był znaczący spadek pogłowia i produkcji trzody chlewnej oraz wzrost znaczenia produkcji mięsa drobiowego.

Uzupełnienie badania uwarunkowań produkcyjnych stanowiła identyfikacja determinant krajowego popytu na podstawowe produkty rolne. Zasadniczym przeznaczeniem surowców rolnych jest ich spożycie, stąd w pierwszej kolejności obserwacji poddano preferencje w wydatkach na żywność oraz poziom jej konsumpcji przez gospodarstwa domowe w Polsce. Stwierdzono, że pomimo wzrostu poziomu realnych dochodów rozporządzalnych w latach 1994-2013, udział środków finansowych przeznaczanych na artykuły spożywcze systematycznie malał. Proces ten można wytłumaczyć niskim wskaźnikiem elastyczności dochodowej wydatków na żywność. Tendencja ta była także uwarunkowana wzrostem skłonności gospodarstw domowych do spożycia żywności poza domem (w placówkach gastronomicznych) oraz żywności wygodnej (przygotowanej bezpośrednio do spożycia). Poziom krajowego popytu na produkty rolne nie pokrywał się w pełni ze zmianami, jakie zachodziły w strukturze spożycia żywności przez gospodarstwa domowe, głównie ze względu na przeznaczanie sporej ich części do celów niespożywczych (dotyczyło to przede wszystkim produkcji roślinnej). Wśród najistotniejszych zastosowań surowców rolnych można między innymi wymienić ich

wykorzystanie na spasanie oraz cele przemysłowe (przede wszystkim dla branży paliwowej oraz energetycznej). Sektorami dla których zaobserwowano wyraźny wzrost krajowego zużycia były rynki rzepaku oraz drobiu. Warto również w tym miejscu dodać, że zwiększone zapotrzebowanie na rzepak wynikało przede wszystkim ze wzrostu zastosowania oleju rzepakowego do produkcji biopaliw, natomiast przyrost krajowego popytu na drób wiązał się ze wzrostem konsumpcji tego mięsa. Przemawiała za tym między innymi jego konkurencyjna, zwłaszcza wobec innych gatunków mięsa, cena oraz wartości odżywcze. Rynkami, na których zaobserwowano umiarkowany wzrost średniej wielkości popytu krajowego w okresie poakcesyjnym, w stosunku do okresu przedakcesyjnego, były sektory owoców, zbóż, wieprzowiny oraz jaj. Z kolei na rynkach buraków cukrowych, warzyw oraz mleka wystąpił nieznaczny spadek rozmiarów krajowego zużycia. Najbardziej dotkliwe załamanie krajowego zapotrzebowania miało natomiast miejsce na rynkach ziemniaków oraz wołowiny. W przypadku wołowiny spadek krajowego zużycia był efektem ograniczenia spożycia konsumpcyjnego tego mięsa, natomiast popyt na ziemniaki zmalał, głównie z uwagi na wyraźne ograniczenie ich zużycia w obrębie gospodarstw (przede wszystkim na spasanie).

Rozpoznaniu tendencji w kształtowaniu się realnych cen skupu na podstawowych rynkach produktów roślinnych oraz zwierzęcych posłużyły m.in. modele regresji liniowej dotyczące zależności indeksu cen produktów rolnych w Polsce od światowego indeksu cen żywności. Na ich podstawie stwierdzono, że w okresie przedakcesyjnym (1994–2003) krajowe indeksy cen większości produktów rolnych nie były istotnie współzależne z indeksami globalnymi. Natomiast już w okresie poakcesyjnym (2004–2013) dla prawie wszystkich badanych produktów rolnych zaobserwowano dodatnie i istotne statystycznie związki cen krajowych z cenami światowymi. Jedynym produktem, którego ceny nie wykazywały współzależności z indeksami globalnymi były buraki cukrowe. Powyższą sytuację można wytłumaczyć m.in. licznymi regulacjami obowiązyującymi na tym rynku (np. kwotowaniem produkcji oraz cenami minimalnymi). Warto także dodać, że średnie realne ceny skupu większości podstawowych produktów rolnych (zbóż, rzepaku, buraków cukrowych, owoców, warzyw, żywca wieprzowego, żywca drobiowego, jaj kurzych) w okresie poakcesyjnym były niższe niż w okresie przedakcesyjnym. Wyższe średnie ceny w okresie po akcesji wystąpiły jedynie na trzech rynkach (ziemniaków, żywca wołowego i mleka krowiego). Niemniej kształtowanie się realnych cen skupu większości produktów rolnych charakteryzowało się odwróceniem tendencji spadkowej z lat 1994–2003 w okresie poakcesyjnym (2004–2013). Powyższa zależność wystąpiła na rynkach zbóż, rzepaku, ziemniaków, warzyw, żywca wołowego, wieprzowego, drobiowego oraz jaj.

Identyfikacja podobieństw i rozbieżności pomiędzy kształtowaniem się podstawowych zmiennych bilansowych oraz realnych cen skupu na podstawowych rynkach produktów rolnych, przy zastosowaniu analizy głównych składowych oraz analizy skupień, wskazała, że badane rynki można podzielić na trzy skupienia, dla których sytuacja rynkowa kształtowała się w zbliżony sposób zarówno w okresie przed, jak i po akcesji. Pierwsza aglomeracja skupiła w sobie rynki, na których relacje popytowo-podażowe przebiegały stabilnie oraz korzystnie (zboża, rzepak, owoce, drób). W tym skupieniu w okresie poakcesyjnym wystąpił zarówno wzrost popytu krajowego, jak i zagranicznego, co przyczyniło się wspólnie z poprawą salda wymiany handlowej do zwiększenia produkcji

krajowej. Wzrost eksportu na tych rynkach był możliwy m.in. dzięki umocnieniu się ich konkurencyjności międzynarodowej. Warto także wspomnieć, że realne ceny skupu produktów rolnych ujętych w tej grupie w okresie po akcesji były niższe aniżeli przed nią. Z kolei drugie skupienie objęło rynki, które były konkurencyjne w skali międzynarodowej, jednak wzrost produkcji na nich był oparty przede wszystkim na dynamicznym rozwoju eksportu. Do tej grupy zaliczono rynki mleka krowiego, wołowiny oraz jaj. Dodatkową stymulantą ich rozwoju było relatywnie korzystne kształtowanie się realnych cen skupu w okresie poakcesyjnym. Jakkolwiek relacje popytowo-podażowe na tych rynkach wykazywały się istotnymi dysproporcjami ze względu na spadek krajowego zapotrzebowania. W trzecim skupieniu znalazły się natomiast rynki, na których sytuacja w odniesieniu do dwóch wcześniejszych grup w okresie poakcesyjnym, kształtowała się wyraźnie mniej korzystnie. Niniejsza grupa składała się z rynków ziemniaków, buraków cukrowych (cukru), warzyw oraz wieprzowiny. Chociaż relacje popytowo-podażowe na rynkach w tej aglomeracji były stabilne, to niestety wynikało to ze spadku wartości podstawowych parametrów, takich jak produkcja i zużycie krajowe. Ponadto w związku ze spadającą konkurencyjnością producentów rolnych w tym skupieniu pogorszeniu uległo także ich saldo wymiany handlowej w okresie poakcesyjnym.

Porównanie efektywności gospodarstw rolnych, specjalizujących się w wytwarzaniu podstawowych produktów roślinnych i zwierzęcych (z zastosowaniem metody Hellwiga), wskazywało, że najbliższym utworzonego wzorca znajdowały się gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mięsa drobiowego oraz jaj kurzych. Wysoka efektywność rynkowa gospodarstw drobiarskich była zgodna z wcześniejszymi wynikami przeprowadzonych badań i obserwacji, w których ten rynek wykazywał się bardzo wysokim poziomem konkurencyjności, przekładającym się na bardzo dynamiczny wzrost eksportu w okresie poakcesyjnym. Interesujące wyniki finansowo-ekonomiczne otrzymano natomiast dla gospodarstw specjalizujących się w produkcji żywca wołowego oraz zbóż i roślin oleistych. Okazało się, że na powyższych rynkach producenci charakteryzowali się względnie niską produktywnością czynników wytwórczych (za wyjątkiem czynnika pracy dla gospodarstw uprawiających zboża i rośliny oleiste), a pomimo tego osiągnęli korzystne współczynniki rentowności produkcji, za sprawą relatywnie najwyższego wsparcia finansowego, jakie otrzymywały gospodarstwa rolne specjalizujące w tych typach produkcji. Należy jednakże zauważyć, że zgodnie z zasadą *decouplingu* w ramach wspólnej polityki rolnej dopłaty są oderwane od produkcji, czyli aby je uzyskać, gospodarstwa rolne najczęściej ponoszą dodatkowe koszty związane z realizacją odrębnych celów.

Na podstawie przedstawionych rozważań i sformułowanych wniosków można niewątpliwie wskazać, że pomimo korzystnego kształtowania się wyników sektora rolnego jako całości, sytuacja rynkowa i kierunek rozwoju poszczególnych jego segmentów kształtowały się w sposób zróżnicowany. Warto zwrócić szczególną uwagę na niepokojącą tendencję związaną z ograniczaniem chowu trzody chlewnej. W sytuacji niskiej koncentracji produkcji na tym rynku należałoby dążyć do zlikwidowania barier administracyjnych związanych z rozwojem ferm trzodowych, pogłębić specjalizację produkcji w gospodarstwach w zakresie produkcji prosiąt oraz nasilić działania w kierunku integracji poziomej (w formie solidnych grup producenckich) i pionowej. Pozytywny przykład w tym zakresie może stanowić chociażby organizacja i koncentracja produkcji branży drobiarskiej.

Objęcie sektora rolnego w Polsce instrumentarium wspólnej polityki rolnej, połączone z innymi czynnikami, z których znaczna część była związana z akcesją do Unii Europejskiej, przyczyniło się do procesu stopniowej koncentracji produkcji i wzrostu konkurencyjności międzynarodowej krajowego rolnictwa. Niemniej istotne jest, aby kontynuować i poprawiać podjęte w tym sektorze działania interwencyjne. Powinny one być w szczególności ukierunkowane na wzrost produktywności czynników wytwórczych, przede wszystkim ziemi i pracy. W następstwie będzie to prowadziło do poprawy efektywności i specjalizacji produkcji. Trwałe przeobrażenia strukturalne mogą się natomiast przyczynić do lepszego wykorzystania tzw. efektu skali produkcji oraz zmniejszyć zjawisko deprywacji dochodowej rolnictwa, które może się pogłębiać w wyniku funkcjonowania kieratu technologicznego w tym sektorze.

Dariusz Czakowski